

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет біології, географії і екології
Кафедра соціально-економічної географії

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ РАЙОНУВАННЯ ХЕРСОНСЬКОЇ
ОБЛАСТІ

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 4 курсу 415-м групи
Спеціальності 014 Середня освіта.

Географія

Тільненко Анастасія

Керівник д. геогр. н., проф. Пилипенко І.О.

Рецензент к. с. н., доц. Коробов В.К.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ЗЕМЕЛЬНІ РЕСУРСИ ЯК ОСНОВА АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА	5
РОЗДІЛ 2 ПЕРЕДУМОВИ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	11
РОЗДІЛ 3	17
СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ЇЇ ЗМІНИ	
3.1 Аграрна спеціалізація адміністративних одиниць Херсонської області	17
3.2 Зміна спеціалізованих зон в межах Херсонської області	22
ВИСНОВКИ	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	37

ВСТУП

Актуальність теми. Сільське господарство займає важливе значення не тільки в економічному житті країни та її регіонів. Воно є запорукою продовольчої безпеки та в нашій країні прямо або опосередковано є місцем праці понад 20% працездатного населення України. Динамічному розвитку сприяють ґрунтово-кліматичні передумови, ментальність, господарський досвід населення. Сучасне сільське господарство взаємодіє з усіма іншими галузями економіки, є важливою складовою українського експорту.

Динамічні характер змін відображається в швидких (до 5 років) змінах спеціалізації рільництва та інших секторів аграрного виробництва, що потребує постійного соціально-економічного моніторингу з метою пошуку і виявлення нових просторових трендів..

На актуальність обраного напрямку вказує і те, що в останні десятиріччя досить активно проводяться дослідження. Серед вагомих робіт географів, що присвячено вивченню передумов та просторовим особливостям розвитку сільського господарства Херсонської області слід відзначити Мальчикову Д.С., Богадьорову Л.М та Саркісова А.Ю.

В той же час, стрімкість виробничої трансформації в сільському господарстві вимагає постійного спостереження за сучасними трендами аграрного виробництва та змінами спеціалізації.

Об'єктом дослідження є сільське господарство Херсонської області.

Предмет – просторова диференціація та часові зміни спеціалізації сільського господарства Херсонської області.

Метою роботи є проведення сільськогосподарське районування території Херсонської області та виявлення змін спеціалізованих зон.

Досягнення поставленої мети ґрунтується на вирішенні комплексу взаємопов'язаних завдань:

- Проаналізувати роль та значення земельних ресурсів в розвитку сільського господарства та виявити регіональні особливості забезпечення земельними ресурсами;
- Виявити фізико-географічні умови та ресурси сільськогосподарського виробництва;
- Провести районування території Херсонської області за особливостями рослинництва та тваринництва;
- Визначити просторові тренди рослинництва херсонської області.

Методи дослідження: картографічний (для побудови та аналізу картографічних моделей), статистичний (для виявлення параметрів та рівня спеціалізації сільського господарства), порівняльно-географічний (для виявлення змін та відмін внутрішньо регіональної диференціації аграрного виробництва в Херсонській області).

Практичне значення роботи: робота може стати основою для подальшого дослідження змін спеціалізації сільського господарства Херсонської області. Запропоновані методи та прийоми можуть стати корисними для проведення подібних досліджень в інших регіонах України. Матеріали роботи можуть стати корисними при викладанні географії в загальноосвітніх школах.

Обсяг і структура роботи: дипломна робота викладена на 41 сторінках комп'ютерного тексту, складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (41 джерел). Робота містить 5 таблиць та 12 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ЗЕМЕЛЬНІ РЕСУРСИ ЯК ОСНОВА АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

Земельні ресурси – головне (60% загальнодержавного природного потенціалу) природне багатство України. Узагальнені показники душевого забезпечення в країні становлять 1,3 га на 1 особу, а для населення сільської місцевості землями – 2,9 га на 1 особу. В порівнянні з загальносвітовим рівнем це - один з самих високих рівнем забезпечення сільськогосподарськими угіддями, крім того, вони мають високу біологічну продуктивність.

Просторові особливості забезпечення земельними ресурсами демонструє таблиця 1.1. За показниками землезабезпечення всього населення випереджають Чернігівська, Херсонська, Волинська, Житомирська, Кіровоградська, Миколаївська, Сумська, Полтавська області, в яких на одну особу приходиться 1,9-2,8 га земельних угідь. Найнижчий рівень землезабезпеченості (0,6-1,1 га) очікувано спостерігається високо урбанізованих областях та областях карпатського регіону: у Київській, Донецькій, Львівській, Івано-Франківській, Дніпропетровській, Чернівецькій, Закарпатській, Харківській областях. В цілому, рівень душевого забезпечення землею в регіонах диференціюється в межах приблизно 1:2.

Надвисокі регіональні диспропорції спостерігаються за показниками забезпеченості сільськогосподарськими землями (в розрахунку на сільського мешканця) – від 0,6 до 6,1 га на 1 особу (табл. 1.1). До регіонів України з високими показниками душевої землезабезпеченості відносяться: Миколаївська, Дніпропетровська Луганська, Запорізька, Кіровоградська, Чернігівська, Донецька області (6,1-4,6 га на 1 особу). Невисокі показники рівня забезпеченості сільських мешканців землями сільськогосподарського призначення (

від 0,6 до 1,7 га на 1 особу) спостерігається у Рівненській, Закарпатській, Львівській, Івано-Франківській, Чернівецькій, Тернопільській областях.

Таблиця 1.1.

Регіональні відмінності у забезпеченості земельними ресурсами і особливості використання земель за регіонами України

Адміністративні утворення	Кількість власників землі та землекористувачів	Загальна площа земель, всього, тис. га	Середній розмір землекористування, га	Забезпеченість земельними угіддями населення (всього), га/1 люд	Забезпеченість сільськогосподарськими землями сільського населення	Частка земель сільськогосподарського призначення, %	Частка ріллі, %
АР Крим	815106	2608,1	3,2	1,3	2,5	71,3	67,9
Вінницька	1368288	2649,2	1,9	1,6	2,4	78,0	83,7
Волинська	754958	2014,4	2,7	1,9	2,1	53,9	62,2
Дніпропетровська	1370398	3192,3	2,3	0,9	4,6	80,9	82,3
Донецька	1762157	2651,7	1,5	0,6	4,8	79,1	79,0
Житомирська	1018483	2982,7	2,9	2,3	2,8	53,9	65,9
Закарпатська	687647	1275,3	1,9	1,0	0,6	37,0	42,5
Запорізька	968853	2718,3	2,8	1,5	5,3	84,8	82,7
Івано-Франківська	1009013	1392,7	1,4	1,0	0,8	46,5	57,5
Київська (з м.Київ)	1333120	2812,1	2,1	0,6	2,6	64,1	75,7
Кіровоградська	767276	2458,8	3,2	2,3	5,1	85,0	84,3
Луганська	1212401	2668,3	2,2	1,1	6,1	73,4	67,1
Львівська	1350011	2183,1	1,6	0,8	1,3	59,4	61,5
Миколаївська	682508	2458,5	3,6	2,0	5,2	83,7	82,5
Одеська	1091114	3331,3	3,1	1,4	3,3	79,9	77,7
Полтавська	799181	2875,0	3,6	1,9	3,6	77,8	79,1
Рівненська	685050	2005,1	2,9	1,7	1,6	48,3	67,0
Сумська	921561	2383,2	2,6	2,0	4,3	73,2	70,8
Тернопільська	912491	1382,4	1,5	1,3	1,7	78,0	78,7
Харківська	1365954	3141,8	2,3	1,1	4,3	78,9	77,5
Херсонська	634517	2846,1	4,7	2,5	4,5	71,4	87,4
Хмельницька	1042013	2062,9	2,0	1,5	2,5	77,8	78,1
Черкаська	721191	2091,6	2,9	1,6	2,5	71,2	85,4
Чернівецька	716662	809,6	1,1	0,9	0,9	59,8	69,5
Чернігівська	946258	3190,3	3,4	2,8	4,8	67,3	64,1
Україна	25090598	60354,8	2,4	1,3	2,9	71,1	75,6

*Складено за даним Міністерства аграрної політики та продовольства

України

Високі просторові відміни областей України спостерігаються в рівнях сільськогосподарського освоєння територій (табл. 1.1). Так, за часткою ріллі в структурі сільськогосподарських угідь найвищі показники демонструють: Вінницька, Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська, Миколаївська, Херсонська, Черкаська області. В цих регіонах частка ріллі в структурі земель коливається від 82 до 87%. Невисокі (як для України) частки ріллі в структурі сільськогосподарського землекористування мають гірські та поліські регіони нашої країни, а саме: Закарпаття, Івано-Франківська область, Львівська область, Чернігівська, Житомирська та Волинська області Полісся.

В нашій країні створено та впроваджено ієрархічна систематика якісної характеристики земельних ресурсів: А) в межах природно-сільськогосподарських (аграрними ландшафтами) зон виділяють зональні типи земель; Б) на наступному ієрархічному рівні землі поділяють за категоріями аграрної придатності – може бути ріллею (1), відповідає сіножатям (2), пасовищам з можливими меліораціями (3), трансформовані меліоровані сільськогосподарські угіддя (4), повністю непридатні для сільського господарства угіддя (5), деградовані та порушені землі (6); В) на цьому рівні виділяють класи сільськогосподарських земель; 4) на четвертому рівні розрізняють види аграрних земель, які використовуються як агровиробничі групи земель.

Агрогрупи у класифікації Державному земельному кадастрі України виділяються як об'єкти кадастрової оцінки – різновиди земель різних виробничих властивостей. Слід відзначити, що існуючий перелік таких земель надширокий – в Україні виокремлюють понад двісті двадцять агрогруп та мало придатний для потреб сільського господарства сільськогосподарських земель. Сучасне сільське господарство не має змоги та потреби розробляти такі різноманітні

підходи до обробки ґрунтів (агрогрупи) і максимально розумне та рентабельним є їх чисельність до п'ятнадцяти.

В класифікації видів використання земель на регіональному рівні важлива типізація земель за особливостями функціонального призначення. В Земельному кодексі України цими ознаками виділяють такі категорії земель:

«1) сільськогосподарського призначення; 2) житлової та громадської забудови; 3) природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення; 4) оздоровчого призначення; 5) рекреаційного призначення; 6) історико-культурного призначення; 7) лісового фонду; 8) водного фонду; 9) промисловості, транспорту і зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення» [30].

Класифікація земельних ресурсів та угідь в Україні відповідає європейським підходам та статистичною класифікацією землекористувань Європейської Економічної комісії (СЕК) та Статистичною комісією і СЕК ООН. Вона враховує сучасну класифікацію та кваліфікацію видів економічної діяльності в Україні. Відповідно до наказу Державного стандарту України від 1997 року закріплюються такі види земельних угідь:

«а) сільськогосподарські землі; б) ліси та інші лісовкриті площі; в) забудовані землі; г) відкриті заболочені землі; д) сухі відкриті землі; е) відкриті землі без рослинного покриву або з незначним покривом; є) води» [30].

Окемо, до сільськогосподарських земель включені: сіножаті – паводкові, суходільні, поверхнево меліоровані, докорінного меліоровані, заболочені; перелоги; пасовища – суходільні, заболочені. В структурі лісових земель розрізняють ліси першої та другої груп: у лісах I групи масовий і промисловий процес заготівлі товарного лісу заборонений.

Знову відзначимо, в Україні сформувався надвисокий показник сільськогосподарської трансформації території, який формувався в

умовах радянської колективізації та цілком не враховує принципи і показники Земельного кадастру. «У таблиці 1.2 наводяться показники основних видів земельних угідь у різних аграрних ландшафтах України, які розглядалися на рівні Кабінету Міністрів (2009 р.) і являють собою рекомендації щодо використання земель у контексті державної регіональної політики» [30].

Україна терміново потребує значного скорочення показника антропогенної трансформації території і, перш за все, її розораності. Так, на сьогодні, рівень розораності земель у Рівненській області сягає 67% (табл. 1.2), в той же час, рекомендований показник для Західної провінції Поліської агроландшафтної зони не перевищує 50-57% (табл. 1.2). А в Херсонській області в окремих районах цей показник сягає 90% при 69 максимальних.

Таблиця 1.2

Нормативи оптимального співвідношення ріллі, багаторічних насаджень, сіножатей, пасовищ а також земель під полезахисними лісосмугами в агроландшафтах

Назва природно-сільсько-господарської провінції	Питома вага земель в межах агроландшафтів, %											
	в тому числі:											
	рілля		багаторічні насадження		сіножаті		пасовища		землі тимчасової консервації		полезахисні лісові смуги	
	мін.	макс.	мін.	макс.	мін.	макс.	мін.	макс.	мін.	макс.	мін.	макс.
<i>Поліська зона, провінції:</i>												
Західна	50,34	55,63	1,12	1,24	21,68	23,96	19,30	21,34	2,54	2,80	0,02	0,02
Правобережна	60,51	66,88	1,91	2,11	15,55	17,18	14,95	16,53	1,82	2,01	0,27	0,30
Лівобережна	60,75	67,15	1,27	1,40	17,31	19,14	14,23	15,73	1,02	1,13	0,42	0,46
<i>Лісостепова зона, провінції:</i>												
Західна	63,16	69,81	2,18	2,41	6,62	7,32	13,66	15,10	9,35	10,33	0,03	0,04
Правобережна	71,05	78,53	2,26	2,49	4,71	5,21	9,29	10,26	6,86	7,59	0,82	0,91
Лівобережна	73,23	80,94	1,73	1,91	8,71	9,62	8,38	9,27	2,13	2,35	0,82	0,90
<i>Степова зона, провінції:</i>												
Придунайська	65,28	72,15	6,73	7,44	2,39	2,64	12,66	13,99	6,29	6,96	1,64	1,82
Правобережна	68,33	75,52	1,85	2,05	1,56	1,72	13,93	15,40	7,79	8,61	1,54	1,70
Лівобережна	63,30	69,97	1,97	2,18	3,84	4,25	15,81	17,47	8,54	9,44	1,53	1,69
<i>Степова Посушлива зона, провінції:</i>												
Придунайська	72,31	79,92	6,11	6,75	4,37	4,83	6,32	6,99	4,29	4,74	1,60	1,77
Правобережна	71,11	78,60	2,77	3,06	2,74	3,03	11,77	13,01	5,01	5,53	1,60	1,77
Лівобережна	76,39	84,43	1,71	1,89	1,61	1,78	6,78	7,50	6,50	7,18	2,00	2,21
Північно-Кримська	54,40	60,13	4,62	5,11	3,74	4,13	23,20	25,64	7,62	8,42	1,42	1,57
<i>Сухостепова зона, провінції:</i>												
Присиваська	61,54	68,02	2,91	3,22	11,97	13,22	8,61	9,52	8,24	9,11	1,73	1,91
<i>Карпатська Гірська область</i>												
Передкарпаття	56,77	62,75	3,28	3,63	11,94	13,19	16,61	18,36	6,38	7,05	0,02	0,02

Карпати	24,34	26,90	2,86	3,16	26,36	29,13	36,90	40,78	4,51	4,98	0,04	0,04
Закарпаття	52,70	58,25	8,82	9,75	10,06	11,12	22,38	24,74	1,03	1,14	-	-
<i>Кримська Гірська область</i>												
Кримські Гори і Передгір'я	39,48	43,64	16,37	18,10	0,84	0,93	28,43	31,42	8,60	9,50	1,28	1,41
Південний берег Криму	20,46	22,61	21,10	23,32	1,64	1,82	47,68	52,69	4,12	4,56	-	-

*Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження нормативів оптимального співвідношення земельних угідь» від 21 січня 2009 р.

Для Правобережної провінції Лісостепової агроландшафтної зони максимальний рівень розораності сягає вже 78%, в той же час, процент ріллі в Вінницькій області перевищує 80%. Для Правобережної провінції Степової агроландшафтної зони максимальний рівень розораності не повинен перебільшувати рівень в 68%, в той же час, в Одеській області він перебільшує його і сягає 80% (табл. 1.1). Таким чином. У всіх регіонах України сформовані значні резерви земель, які за умов раціонального природокористування повинні бути виведені із сільськогосподарського обробітку, які слід консервувати – виводити з рілля в пасовища та природні землі. Слід розглядати їх як потенційний резерв для розбудови державних і регіональних екологічних мереж.

В Херсонській області в окремих районах цей показник ріллі сягає 90% території при 69 максимальних. Таким чином, поки що Херсонщина демонструє і консервує екстенсивні форми землекористування.

В цілому, саме в такій структурі землекористування закладено більшість системних екологічних проблем в сільському господарстві України та її окремих регіонів.

РОЗДІЛ 2 ПЕРЕДУМОВИ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Аграрна галузь відноситься до руральних, як така, що і прямо, і опосередковано залежить від природних умов та ресурсів. Кліматичні, Орографічні, технологічні та інші соціально-економічні чинники завжди впливатимуть на розвиток. Спеціалізацію та ефективність аграрного сектору економіки. Тому, для географічного аналізу сільського господарства важливим є знання природних передумов його розвитку та соціально-економічних факторів.

Важливою передумовою розвитку сільського господарства є особливості геоморфологічного районування. За існуючою схемою територія регіону дослідження включає [7]:

1) Бузько-Дніпровська лесова рівнина – займає майже все Правобережжя Херсонщини та нешироку вузьку смугу на Лівобережжі Дніпра вздовж Каховського водосховища. Вона демонструє найбільші абсолютні відмітки висот на півночі Херсонської області та повільне їх зниження на південь до узбережжя Чорного моря. Будова гіпсометричної поверхні характеризується невисокою розчленованістю, неширокими вододільними плато річок Інгулець та Дніпро на півночі та Дніпра і Південного Бугу на півдні.

2) Токмацька лесопохилова рівнина – розтошована на Лівобережжі Херсонської області. На півдні її природною межею виділяють слабо похилий уступ що простягається в широтному напрямку Каховка – Іванівка, відокремлюючи Асканійсько - Мелітопольську терасової рівнину. В тектонічному аспекті вона є віддзеркаленням на поверхні південного схилу Українського кристалічного щита який ниспадає в Причорноморську западину, в межах якої поверхня фундаменту знижується.

3) Асканійсько-Мелітопольська терасова рівнина. Вона є гіпсометричним продовженням Токмацької рівнини та обмежена на заході меридіаном «Каховка – Хорли». Східна межа виходить за межі Херсонської області. На сході рівнини в межах Херсонської області домінує рівнинно-лощинний тип рельєфу. Такі лощини, так як і поди, в рельєфі неглибокі і малопомітні. В центральній частині Асканійсько-Мелітопольської рівнини на широких плакорних просторах багато ледве помітних замкнутих подів суфозійного походження.

4) Нижньодніпровська терасово-дельтова рівнина за характером природних передумов формування та умовами найбільш контрастує серед усіх фізико-географічних видилів степової зони України. Геологічну основу сучасного рельєфу рівнини формує алювіально-дельтові піщані відклади, лесові та лесоподібні супіщані суглинки, які покривають розмиті різноманітних за розміром фракції та складом відкладеннях неогенового віку.

Широка заплава Дніпра від греблі Каховської ГЕС до виходу в Дніпровський лиман добре виявлена в рельєфі. Вона поступово і постійно розширюється від 2 - 3 до 10 - 12 км вниз за течією. Відносні висоти заплави над рівнем Дніпра зменшуються від 2 - 2,5 м верхньої частини до 1 м біля Херсона. Типова для великих річок Нижньодніпровська заплава дуже сильно порізана протоками і рукавами, які утворюють озера різних форм та конфігурацій. Від нижнього б'єфа Каховської ГЕС до Кінбурнської коси на Лівобережжі на протязі майже 150 км розташовані сім великих піщаних масивів – арен, які відділяються одна від одної неширокими смугами супіщано-суглинковими зниженнями.

5) Присиваська низовина – розміщується в південній, найбільш пониженій частині Причорноморської низовини. Абсолютні висоти над рівнем моря сягають середньому 5-6 м, окремі ділянки мають негативні позначки з показниками -0,4 м нижче рівня моря. З точки зору

геоморфології вона являє собою морську молоду акумулятивно-терасову рівнину, кристалічний фундамент якої глибоко занурений на велику глибину і перекритий потужними шарами гірських осадкових порід палеозойського, мезозойських та. Відносно молодого, кайнозойського віку.

Корисні копалини Херсонської області представлені, головним чином, нерудними будівельними копалинами. Територія майже всієї Херсонської області входить до Південноукраїнської нафтогазоносною області. В наш час. Інтенсивно розробляється лише родовище Стрілкове на півдні Арабатський Стрілці. Розвідані родовища осадкових порід майже всіх періодів кайнозойської ери в межах Херсонщини є перспективними для видобутку більшості видів будівельних матеріалів. В нашій області також представлені корисних копалин, що відносяться гідрогазомінеральної групи. Так, на півострові Чонгар розвідано термальні води з 36% вмістом йоду. Столові мінеральні води хлоридно-сульфатно-натрієвого складу розвідано в Бериславському, Білозерському, Великоолександрівському, Генічеському, Каланчацькому та Каховському районах. Генічеськ та Геройське (Прогної) є двома значними важливими центрами видобутку осадової кам'яної (кухонної) солі.

Слід відзначити, що наявність та експлуатація зазначених видів корисних копалин не стає визначальним чинником територіальної диференціації природних умов і, як наслідок, сільськогосподарського господарського використання різних природних територій Херсонської області.

Загальні риси клімату Херсонської області детерміновані географічним положенням регіону дослідження в континентальній області кліматичної зони помірних широт. Для цього типу клімату характерним є розвиток під впливом вирішальним загальних та місцевих факторів кліматоутворення, визначними з яких є:

1. Сума сумарної сонячної радіації, яка залежить від географічної широти нашої місцевості (вона формує сезонну зміну кутів падіння сонячних променів: від 23° в період зимового сонцестояння 22 грудня, біля 44° в дні рівнодення 21 березня та 21 вересня та до 67° під час літнього сонцестояння 22 червня).

2. Атмосферна циркуляція в межах Херсонської області має незначні певні особливості, які формуються внаслідок дії бризів. Однак, загальні риси визначені розташуванням області в смузі низького тиску помірних широт Північної півкулі на шляху західно-східного переносу атмосферного повітря; пануванням помірних (морських та континентальних на протязі всього року) повітряних мас з окремими вторгненнями тропічного або арктичного повітря, дією циклонів Атлантики, Чорного та Середземного морів, Азіатського максимуму та Азорського антициклонів.

3. Головним кліматоформуєчим чинником підстилаючої поверхні є її невисокі позначки над рівнем моря, відсутність орографічних бар'єрів та безпосередня близькість Херсонщини до внутрішніх морів.

Сукупні дія кліматоутворюючих факторів в межах Херсонської області сформувла континентальний, теплий, посушливий клімат. В цілому, багаторічні спостереження демонструють такий хід кліматичних елементів: сукупні тривалість сонячного сяйва до 2270 годин в рік, обсяг сумарної сонячної радіації сягає 4700 - 4900 МДж/м², а радіаційний баланс від 2000 – 2250 МДж/м². Середньорічна температура повітря (що вкрай важливо для сільського господарства) $+9,0$ $+10,5^\circ$, середня температура найтеплого місяця (липня) $+22,9$ — $23,9^\circ$, найхолоднішого

(січня) від -1,2 до -4,3°. Абсолютний температурні екстремуми - від 41° влітку, до абсолютний мінімум -33°.

Вкрай важливим показником є тривалість вегетаційного періоду. В Херсонській області вона складає 210—245 днів, а без морозний період, від останнього заморозку навесні до першого восени змінюється від 165 до 220 днів. В цілому час зі середньодобовими температурами вищим +10° за сумою днів близький до загального безморозного періоду. Зазвичай, сума таких температур звичайно складає 3200-3600° позитивних температур.

Сукупність агрометеорологічних чинників Херсонської області дозволила дослідникам виділити шість агрокліматичних районів (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Основні показники агрокліматичних районів Херсонської області [1]

Агрокліматичний район	Середня річна температура повітря, °С	Тривалість вегетаційного періоду	Тривалість безморозного періоду	Сума середньодобових температур за період з температурою більше +10°С	Річна сума опадів, мм	Кількість днів з відносною вологістю повітря 30%
«Північно-західний»	9,0 - 9,4	210-220	165-175	3200-3300	440-470	40-50
«Східний»	9,2 - 9,6	210-220	170-180	3200-3300	400-440	50-60
«Південно-східний»	9,6 - 10,0	220-230	170-180	3300-3400	380-400	50-60
«Південний»	10,0 - 10,4	225-235	180-190	3400-3500	370-390	30-40
«Центральний»	9,6 - 10,0	220-230	175-185	3300-3400	360-370	40-50
«Приморський»	10,0 - 10,4	225-235	200-220	3300-3500	350-360	10-20

За джерелом [1]

Наявність води - визначний лімітуючий екологічний чинник в умовах аридних територій. Поверхневі води Херсонської області формуються Дніпром (понад 2 км довжини в межах Херсонської

області) та 19 малих річок. Постійних річок басейну Азовського моря в межах Херсонщини немає.

Важливим резервуаром води для Херсонщини виступає Каховське водосховище площею загальною площею 630 км², довжиною до ста км та шириною від 3 до 22 км. Утворення водосховища сформувало глибокі затоки, які сформувалися внаслідок затоплення балок та ярів. Максимальні глибини Каховського водосховища від 7 до 20 метрів.

Для розвитку сільського господарства важливим є стан та якість ґрунтів, які також впливають на особливості спеціалізації рослинництва в регіоні. Для Херсонщини основними типами ґрунтів є південні чорноземи та темно-каштанові ґрунти.

Природні умови та техногенна діяльність стали основними причинами розвитку на території Херсонської області характерної сукупності природно-техногенних (ПТ) явищ.

Природно-техногенні явища — це природні процеси, видозмінені промисловою і сільськогосподарською діяльністю. Від природних явищ вони, як правило, відрізняються більш високою інтенсивністю, швидкою глибиною впливу на природне середовище.

Найбільш характерними для Херсонської області є такі небезпечні ПТ явища як зсуви, карст, ерозія (екзогенні процеси), підтоплення, абразія берегів, розвиток подів, вторинне засолення (явища гідрологічного походження). Область також характеризується розвитком суфозійно-просадкових явищ, засолення, періодичного підтоплення, абразії й ін.

В загалом, на території Херсонщини відсутні суттєві природні перешкоди для ведення сталого землеробства та тваринництва в умовах Сухого Степу, які значної мірою компенсуються зрошенням.

РОЗДІЛ 3

СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ЇЇ ЗМІНИ

3.1 Аграрна спеціалізація адміністративних одиниць Херсонської області

Тематика та цільове призначення природничих та господарських досліджень для потреб сільського господарства досить різноманітні. Значна кількість їх спрямована на виявлення просторових відмінностей в характері природних та економічних умов для вирішення практичних завдань розвитку сільського господарства. Це зумовлює розробку різноманітних схем прикладного районування. При цьому можна виділити прикладні види районування окремих природних компонентів (клімату, ґрунтів, рослинності, рельєфу) та комплексні види районування: агрокліматичне, агроприродне, природно-сільськогосподарське, агроекологічне, районування природно-господарських територіальних систем, агроландшафтне тощо [3, 11, 20, 25].

Районування є специфічним для географічних наук засобом упорядкування знань про території. Район, на відміну від звичайного ареалу, завжди є територією з цілісною системою зв'язків, він має певну функціонально-територіальну структуру і внутрішню організацію. Районування (за Алаєвим Е.Б.) – процес виділення таксонів, які мають відповідати принаймні двом критеріям: критерію специфіки даного таксона та критерію єдності, цілісності елементів районування (ідентифікації). Районування проводиться шляхом здійснення принаймні двох дослідницьких дій [1, 5]:

1. Виявлення і підкреслення властивостей, за якими частини даної території більш схожі між собою, ніж з сусідніми, тобто можуть бути від них відмежовані;

2. Встановлення меж, що окреслюють дану територію або таксон [...].

Поняття район і районування мають міжпредметне значення, хоча найповніше осмислені географічною наукою [37,]. При проведенні внутріобласного районування необхідним є гранично комплексний аналіз природно-географічних та суспільно-географічних особливостей регіону. Це дасть можливість виділення в межах області територій з однорідними природними умовами, які, в свою чергу, детермінуватимуть їх господарське використання [32, 33].

Абсолютні показники чисельності худоби та обсягів вирощування продукції рослинництва (середні за 2003-2018 рр.) трансформувалися в коефіцієнти територіальної локалізації, які в подальшому використовувалися в якості нормованих ознак, що дозволяло порівнювати адміністративно-територіальні одиниці області з різною площею.

$$K_{тл} = \frac{V_{ато}}{V_{обл}} : \frac{S_{ато}}{S_{обл}}; [4] \text{ де}$$

K_{тл} – коефіцієнт територіальної локалізації;

V_{ато} – виробництво і-го виду сільськогосподарської продукції в адміністративно-територіальній одиниці;

V_{обл} – виробництво і-го виду сільськогосподарської продукції в області;

S_{ато} – площа адміністративно-територіальної одиниці;

S_{обл} – площа області.

Результати коефіцієнтів територіальної локалізації (спеціалізації) сільськогосподарського виробництва в Херсонській області наводимо в табл. 3.1.

В якості ознак, за якими проводилося районування, обрані наступні: в блоці рослинництва – виробництво зернових, технічних, кормових та овочево-баштанних культур (разом із картоплею); в блоці

тваринництво – чисельність великої рогатої худоби, корів (окремо), свиней, птиці, малої рогатої худоби. Використовувався для районування метод кластерного аналізу за допомогою програми STATISTICA 6.1.

Результати районування наводимо в рис. 3.1

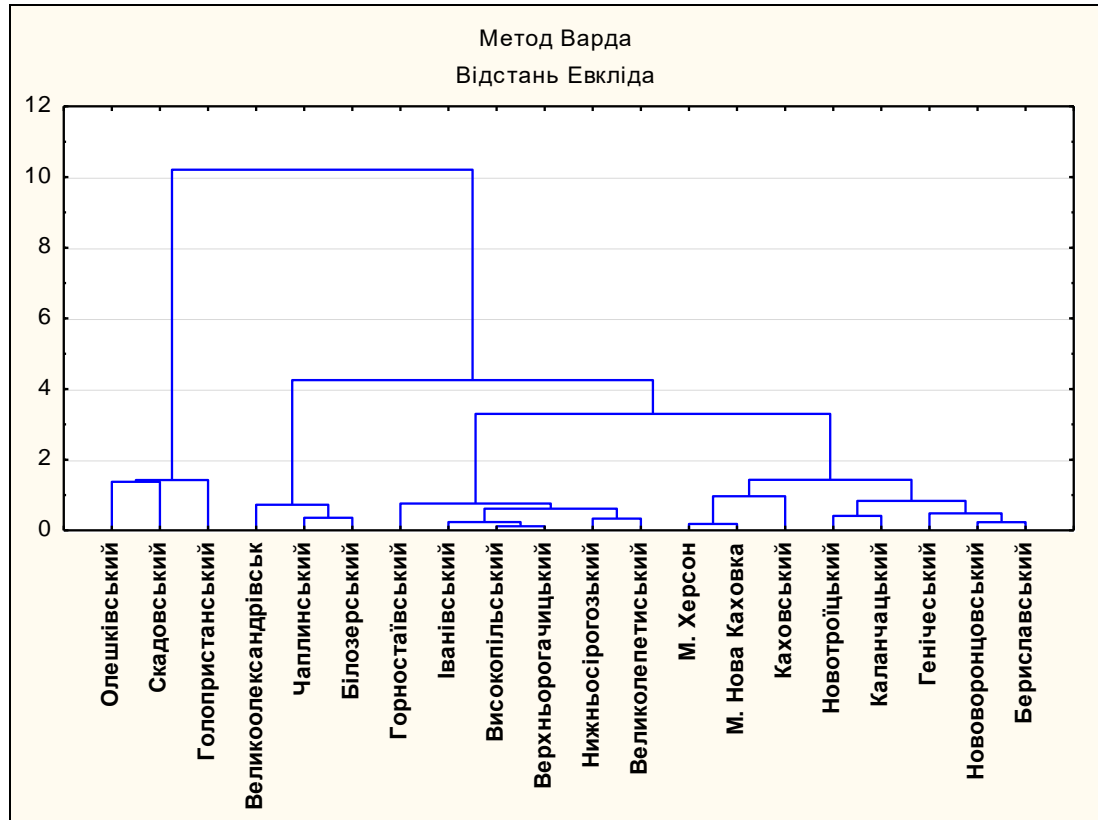

Рис. 3.1 Результати районування території Херсонської області за спеціалізацією сільського господарства

Як бачимо, систему адміністративних одиниць Херсонської області можна поділити на 2 нерівні групи, які відрізняються, перш за все, за спеціалізацією рослинництва. Саме рослинництво. Як база розвитку всього АПК є основою подальшого спеціалізації наступних технологічних під комплексів АПК.

Аналіз рис. 3.1 Дозволяє зробити висновок, що основною групою товарних культур, які вносять суттєві відміни в спеціалізацію регіонів області є овочеві. В подальшому ми глибше проаналізуємо фізико-географічні та суспільно-географічні чинники, що впливають на формування овочевої спеціалізації.

Таблиця 3.1 Спеціалізація рослинництва сільськогосподарських підприємств та її зміни за період 2003-2018 рр.

АТО	Зернові			Технічні			Картопля та овоче-баштані			Кормові		
	2003	2018	Зміна	2003	2018	Зміна	2003	2018	Зміна	2003	2018	Зміна
Бериславський	0,80	1,13	0,33	1,01	0,92	-0,09	1,20	0,23	-0,97	1,30	0,12	-1,18
Білозерський	1,03	1,06	0,03	1,01	0,88	-0,13	0,60	0,93	0,33	1,10	3,18	2,08
Великолепетиський	0,90	1,15	0,25	1,20	0,90	-0,30	0,40	0,00	-0,40	1,10	0,35	-0,75
Великоолександрівський	1,02	1,02	0,00	1,05	0,97	-0,08	0,30	0,00	-0,30	1,20	2,53	1,33
Верхньорогачицький	0,80	1,14	0,34	1,70	0,88	-0,82	0,30	0,00	-0,30	0,50	1,32	0,82
Високопільський	0,80	1,03	0,23	1,40	1,02	-0,38	0,40	0,00	-0,40	1,20	0,53	-0,67
Генічеський	1,30	1,15	-0,15	0,60	0,88	0,28	0,50	0,56	0,06	0,70	0,39	-0,31
Голопристанський	0,90	1,00	0,10	0,70	0,87	0,17	2,00	6,20	4,20	0,80	0,32	-0,48
Горностаївський	0,80	0,74	-0,06	1,50	1,31	-0,19	0,50	0,00	-0,50	0,60	0,00	-0,60
Іванівський	1,04	0,85	-0,19	1,50	1,19	-0,31	0,20	0,00	-0,20	0,80	0,66	-0,14
Каланчацький	1,20	1,21	0,01	0,50	0,79	0,29	0,60	1,34	0,74	1,04	0,79	-0,25
Каховський	0,80	0,77	-0,03	1,30	1,20	-0,10	0,60	2,13	1,53	1,10	1,18	0,08
Нижньосірогозький	1,10	1,13	0,03	1,20	0,91	-0,29	0,10	0,00	-0,10	0,40	0,48	0,08
Нововоронцовський	0,80	1,07	0,27	1,10	0,98	-0,12	1,10	0,00	-1,10	1,14	0,00	-1,14
Новотроїцький	1,90	0,97	-0,93	0,60	1,05	0,45	0,90	0,47	-0,43	0,80	0,96	0,16
Скадовський	0,90	1,01	0,11	0,60	0,96	0,36	2,90	2,41	-0,49	0,70	0,25	-0,45
Олешківський	0,80	1,21	0,41	0,50	0,68	0,18	3,80	2,82	-0,98	0,80	2,54	1,74
Чаплинський	0,90	0,81	-0,09	0,90	1,16	0,26	0,50	0,93	0,43	1,60	2,11	0,51
М. Нова Каховка	0,90	0,95	0,05	0,50	1,11	0,61	2,40	0,00	-2,40	0,90	0,00	-0,90
М. Херсон	0,80	1,06	0,26	0,80	1,00	0,20	2,30	0,00	-2,30	1,20	0,00	-1,20

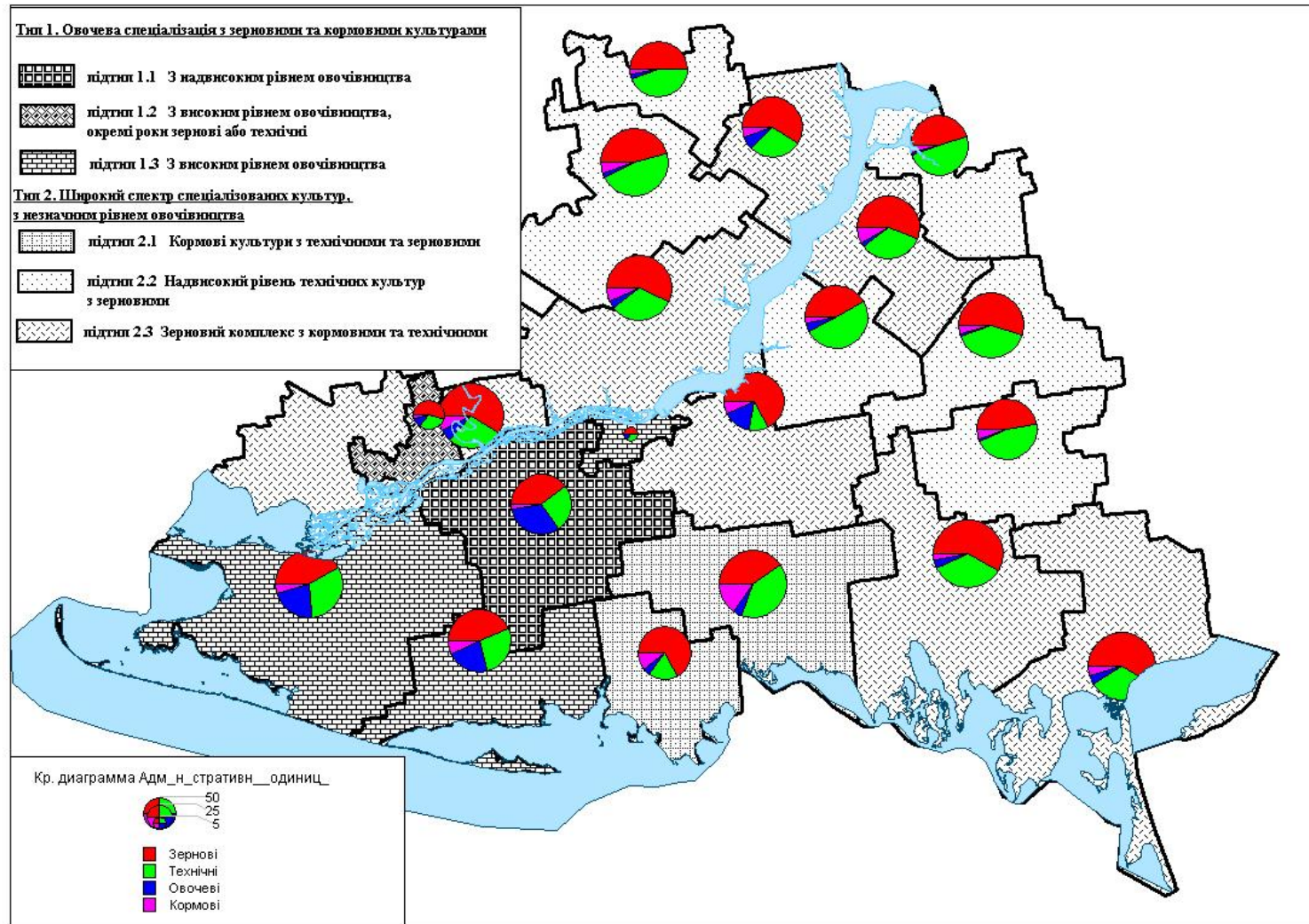

Рис 3.2 Районування Херсонської області за спеціалізацією сільського господарства (2003-2018 рр.)

Розділ 3.2 Зміна спеціалізованих зон в межах Херсонської області

Херсонська область демонструє суттєві зміни в структурі використання рілля різними групами сільськогосподарських культур. За даними Херсонського обласного управління статистики складено таблицю (таблиця 3.1) яка демонструє динаміку площ сільськогосподарських культур.

Таблиця 3.1

Динаміка площ сільськогосподарських культур Херсонської області

роки	Площа сільськогосподарських культур	В тому числі			
		зернові	технічні	Овоче-баштанні та картопля	кормові
2000	1276,8	712,7	224,3	90	249,8
2005	1299,7	714,2	410,2	86,2	89,1
2010	1388,2	704,6	502,4	98,2	83,0
2012	1324,1	642,3	512,1	96,7	73,0
2013	1417,2	796,2	461,8	94,5	64,7
2014	1429,2	772,7	493,6	93,9	69
2015	1383,4	782,4	433,3	91	76,7
2016	1351,4	664,6	525	89,5	72,3
2017	1438,1	739,5	538,4	89,9	70,3

Як бачимо, можна простежити коливання площ ріллі з загальним трендом до зростання площ. В цілому, це свідчить про рентабельність та прибутковість аграрного виробництва, принаймні, рільництва. З іншого, часто розорюються нові площі, які відіграють роль елементів екологічної мережі. Рисунок 3.1 демонструє загальну тенденцію зростання площ ріллі, не дивлячись на суттєві коливання.

Спостерігається стійка динаміка щодо зміни площі зернових в структурі сільськогосподарських угідь. Якщо у 2000 році посівна площа становила 712,7 тис. га, то у 2005 р. – 743,6 тис. га, у 2015 р. – 782,5 тис. га, а 2018 році спостерігається зменшення площі до 739,5 тис. га. В цілому, тренд на збільшення площ зернових культур відображає їх

рентабельність на світових ринка і Україна (а з нею і Херсонщина) відновлюють статуси аграрних лідерів.

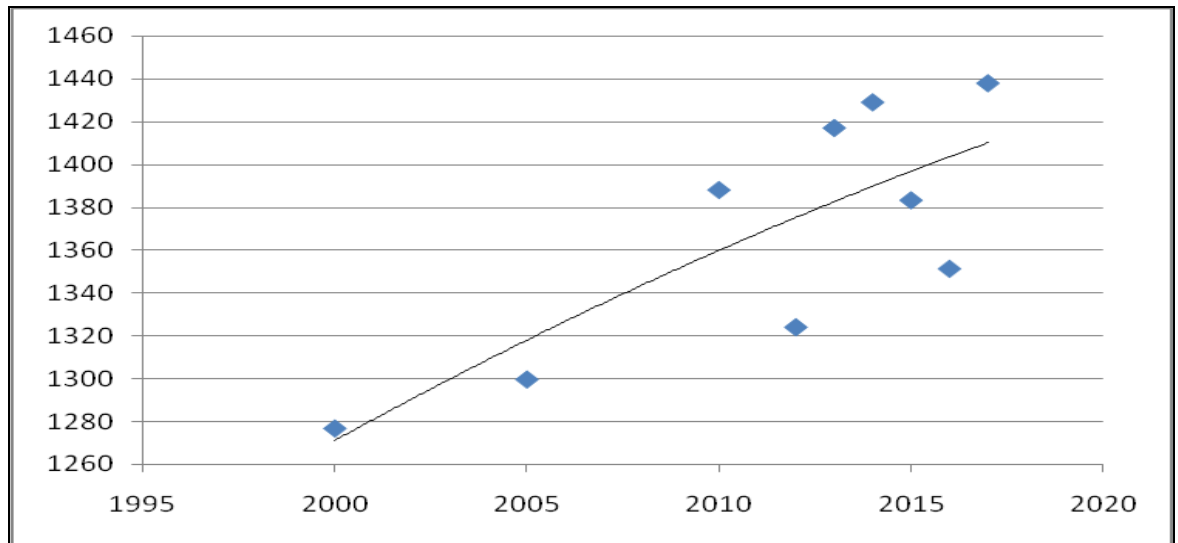

Рис. 3.3 Загальні тенденції та зміна площ ріллі в Херсонській області, тис. га

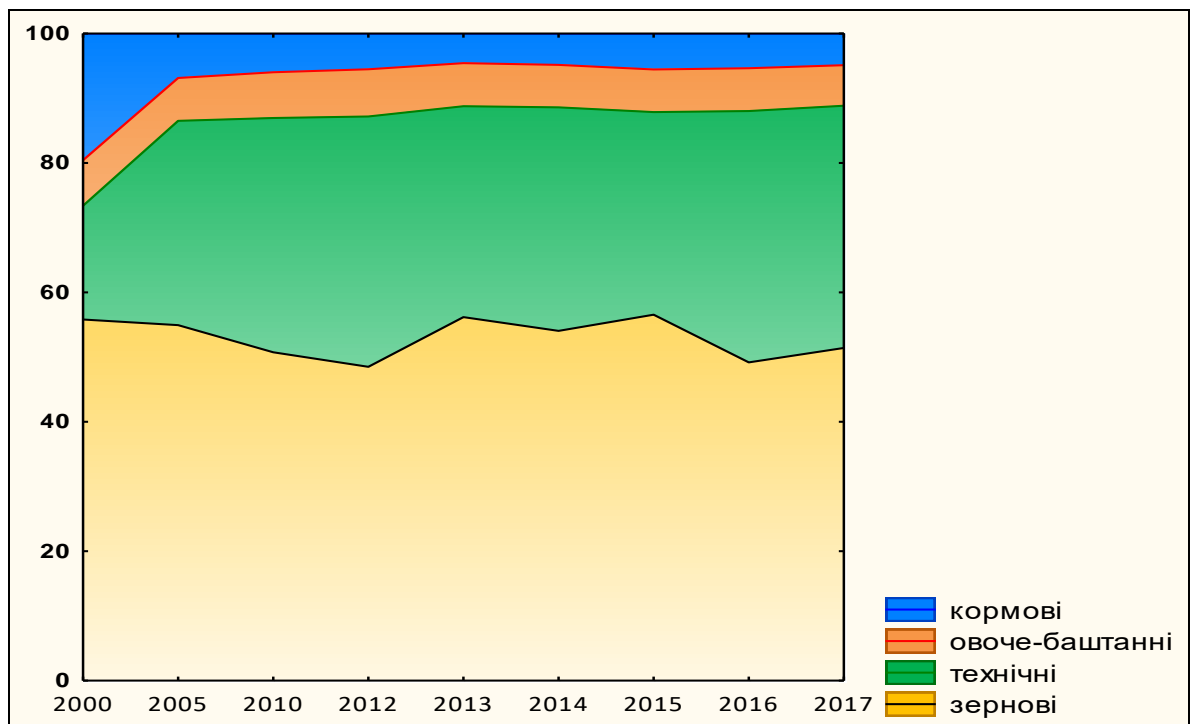

Рис. 3.4 Зміна структури ріллі в Херсонській області

В загалом, за останні 20 років відбулись буквально тектонічні зміни в структурі ріллі в Херсонській області (рис. 3.4). Головним

драйвером стало суттєве скорочення площ кормових угідь, більш ніж в три рази, та грандіозне. В 2.5 рази зростання площ під технічні культури.

Аналіз таблиці 3.1 дозволяє зробити висновок, що спеціалізація зернових культур є найбільш характерною для районів півдня херсонської області: Генічеський, Каланчацький та Новотроїцький і для півночі Херсонщини: Високопільський, Нововоронцовський, а у рівень товарності зернових культур в Центральній частині херсонської області дещо менший (рис. 3.4).

Не дивлячись на збільшення загальної площі ріллі та зернових в цілому, в певних районах спостерігається зниження рівня територіальної локалізації (спеціалізації) вирощування зернових культур. Наприклад, в Іванівському районі цей показник зменшився з 1,04 до 0,7, в Каховському адміністративному районі з 0,8 до 0,2; в Новотроїцькому з 1,9 до 1,1, в Генічеському з 1,3 до 1,1. Для таких районів як: Скадовський, Голопристанський, Олешківський, Бериславський, Горностаївський, коефіцієнт територіальної локалізації залишилися сталими, або демонструють незначними коливаннями протягом 2003 – 2017 років.

За даними Херсонського обласного статистичного управління, розраховано коефіцієнт територіальної локалізації для овочево-баштанних культур та картоплі. В Олешківському районі ці культури займають 35% ріллі району, а коефіцієнт територіальної локалізації в окреми роки перевищує показник 4,5. В Скадовському районі, при середній частці ріллі під ці культури на рівні 23,7%, коефіцієнт локалізації сягає 3,0. Для Голопристанського району ці культури займають 21,7% рілля з коефіцієнтом спеціалізації 2,7. Міста обласного підпорядкування, такі як Нова Каховка з понад 21% ріллі під овочево-баштанні культури має коефіцієнт локалізації в 2,6; а Херсон з кожним п'ятим гектаром під овочевими. Баштанними культурами і картоплею демонструє коефіцієнт біля 2,5.

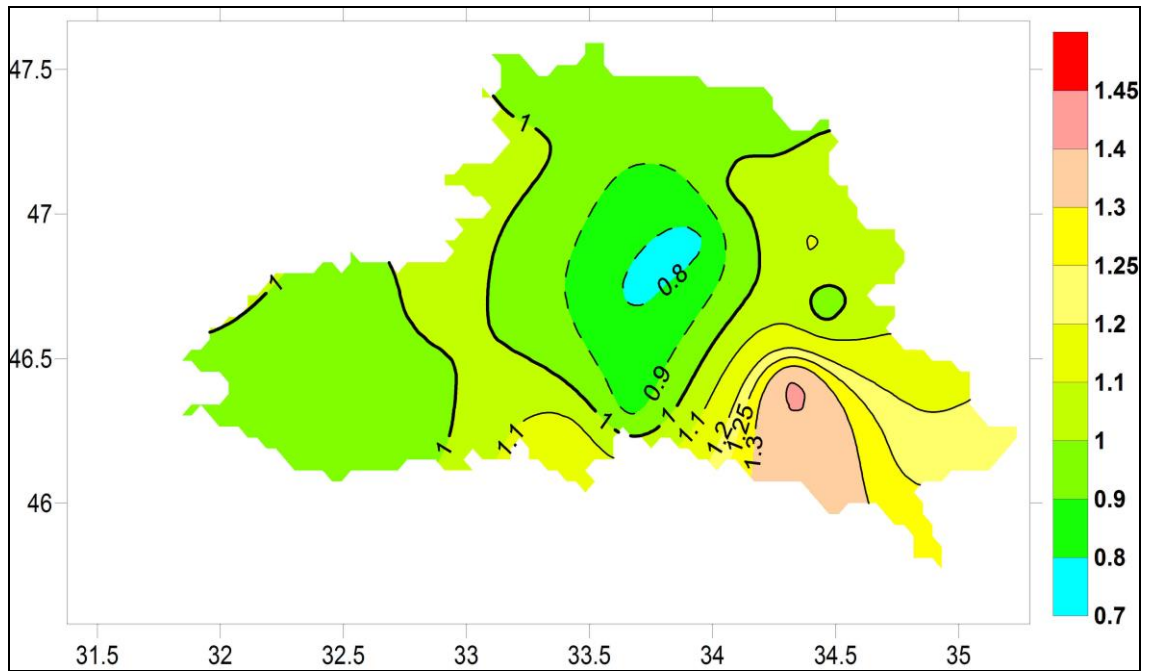

Рис. 3.5 Зернова спеціалізація Херсонської області (2003-2018 рр.)

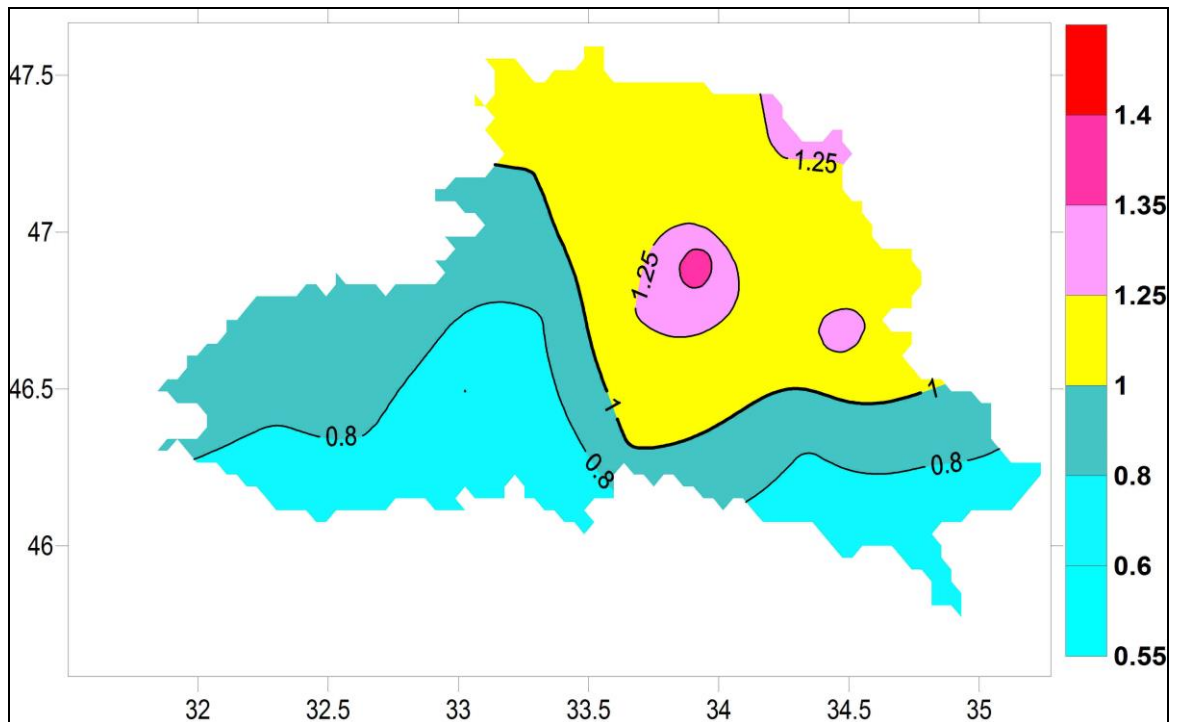

Рис. 2.4 Коефіцієнти територіальної локалізації технічних культур (2003-2018 рр.)

Коефіцієнт територіальної локалізації (спеціалізація) технічних культур за період дослідження зменшився також у певної групи адміністративних районів області. Білозерський район демонструє зміни в інтервалі з 0,6 до 1,01; Великоолександрівський район з 0,8 до 1,05,

Верхньорогачицький в межах 1,2-1,5; Високопільський район в межах 1,02—1,40. Ці райони продовжують залишатися в зоні спеціалізації на технічні культури. Збільшили рівень товарності технічних культур такі райони як: Генічеський (коефіцієнт локалізації коливається від 0,6 до 0,9); Голопристанський район (до майже 0,9); Новотроїцький район з показниками до майже 1,00 (рис. 2.4).

Очікувано, найменші частки рілля під овочеві, баштанні культури та картоплю спостерігаються в північних богарних районах області. Так, у Великоолександрівському районі вони не перевищують 1/40 частки ріллі з коефіцієнтом локалізації меншим 0,3. Подібні показники притаманні Високопільському району. Ще менші показники в Нижньосірогозькому районі, коефіцієнт територіальної локалізації - 0,23; у Верхньорогачицькому з часткою рілля біля 1/50 та Іванівському з 1,3% рілля під ці культури з коефіцієнтами локалізації біля 0,2. В цілому. Очікувано, що ядро або епіцентр вирощування овочевих картоплі та баштанних культур є Центр, південь та південний захід Херсонської області, що продемонстровано на рисунку 2.5.

Найбільших трендів у бік суттєвого збільшення коефіцієнту територіальної локалізації або спеціалізації з вирощування картоплі та овоче-баштанних культур спостерігається в Голопристанському районі, де коефіцієнт локалізації зріс з 2,0 до 2,7, у Олешківському районі з 3,8 до 4,4; у Чаплинському з 0,5 до 0,8, міськраді Нової Каховки з 2,4 до 2,6. Зменшення коефіцієнту територіальної локалізації спостерігається у Нововоронцовському – 1,1 до 0,9, Новотроїцькому з 0,9 до 0,5, продемонстровано в таблиці 2.1

Для налізу просторових чинників, що формують овочеву спеціалізацію, обрано два домінуючих типи сільськогосподарських господарств в цій галузі аграрного виробництва, а саме: особисті селянські господарства і крупні великі сільськогосподарські підприємства. Фактологічну базу аналізу сформували дані Херсонського

обласного управління статистики (для сільськогосподарських підприємств), кандидатської дисертації Лариси Богадьорової. „Особливості територіальної організації особистих господарств населення ”) (Одеса, 2006) [6]. Методологічні засади дослідження сформовані в роботах І. Пилипенка [17-20]

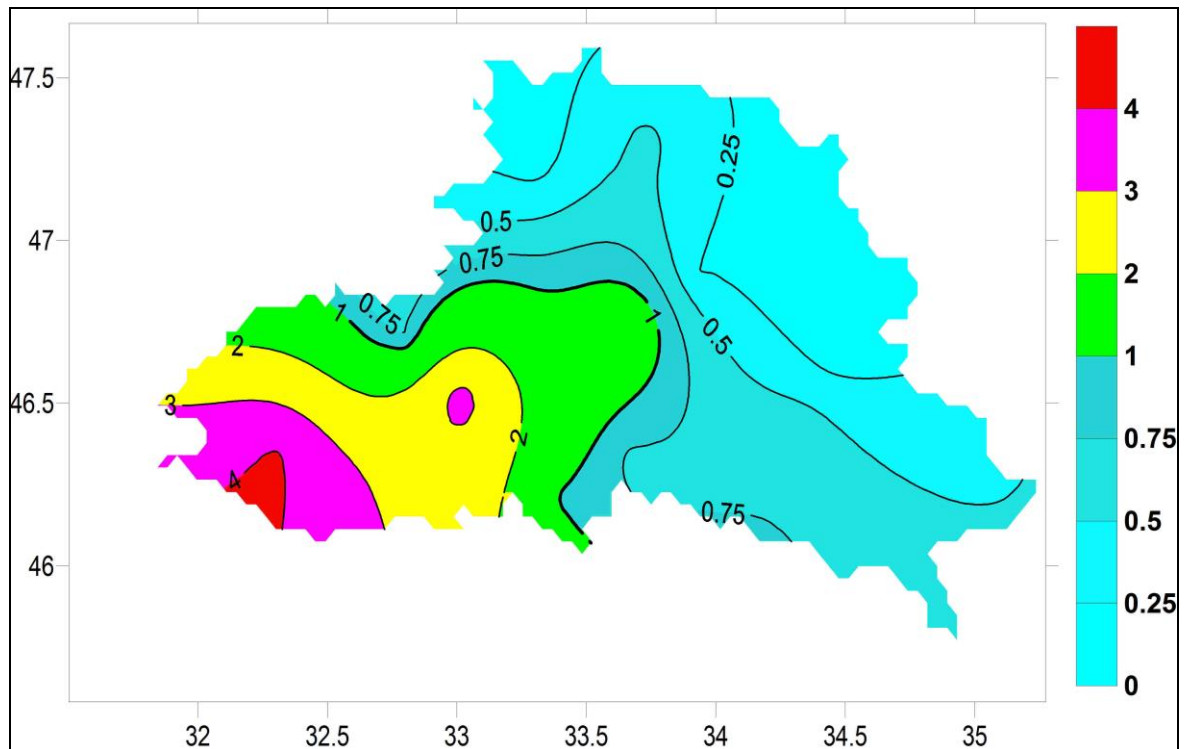

Рис. 2.5 Овочева спеціалізація рослинництва Херсонської області

В кандидатській дисертації Богадьорової Л.М. продемонстровано, що щільність сільського населення, як суспільно-географічний фактор, має високий прямий коефіцієнт кореляції (0,944) з коефіцієнтом територіальної локалізації вирощування овочевих культур в особистих господарствах населення. Вплив цього фактора пояснювався контексті двох аспектів. Перший: висока щільність населення є джерелом для овочівництва трудових ресурсів. Особливостями овочівництва відкритого ґрунту в аспекті витрат праці – це його надзвичайна затратність людської праці в порівнянні з іншими галузями

рослинництва. Для порівняння: вирощування овочів на площі в 1 га потребує щорічних витрат праці понад 1000 чол/годин на рік, а для зернових культур – близько 20 (для тієї ж площі ріллі) [7]. Друге, зниження забезпечення земельними ресурсами сільських мешканців штовхає до вирощування більш працевитратних культур, але з більшим прибутком на одиницю площі [27].

Для перевірки гіпотези про вирішальне значення в просторовій диференціації концентрації овочівництва саме щільності населення [2], проведено кореляційно-регресійний аналіз залежності коефіцієнтів спеціалізації (територіальної локалізації) овочевих, баштанних культур в особистих селянських господарствах (рис. 2.6) та великих сільськогосподарських підприємствах (рис. 2.7). Визначені коефіцієнти апроксимації підтверджують гіпотезу про значний вплив щільності населення як фактора, що визначає сільськогосподарську спеціалізацію [40].

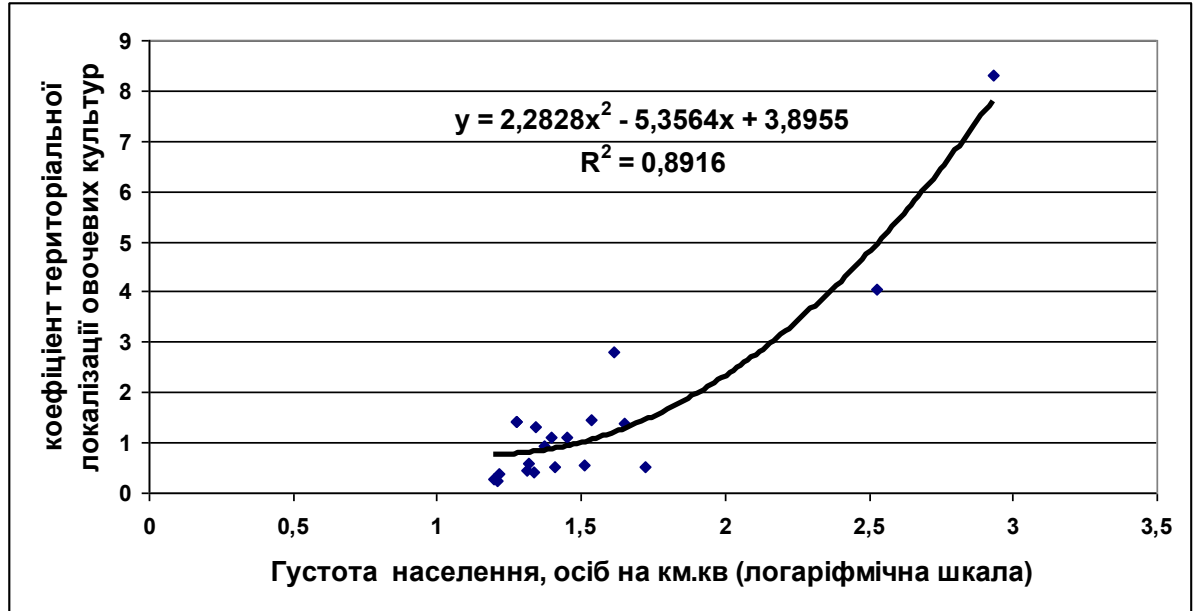

Рис. 3.7 Залежність між густрою населення та овочевою спеціалізацією особистих господарств населення

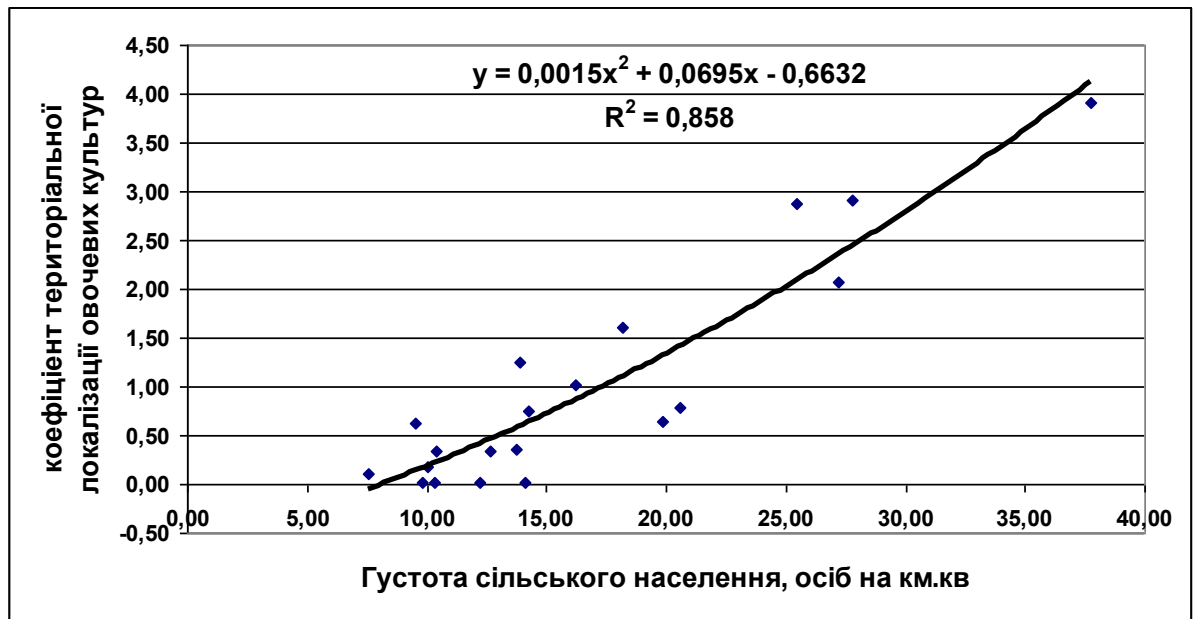

Рис. 3.8 Залежність між густиною населення та овочевою спеціалізацією сільськогосподарських підприємств

За отриманими залежностями (рис. 3.7 та 3.8) визначаємо залишки регресії, просторовий розподіл яких наводимо на рис. 3.9 та 3.10 [38, 39, 42].

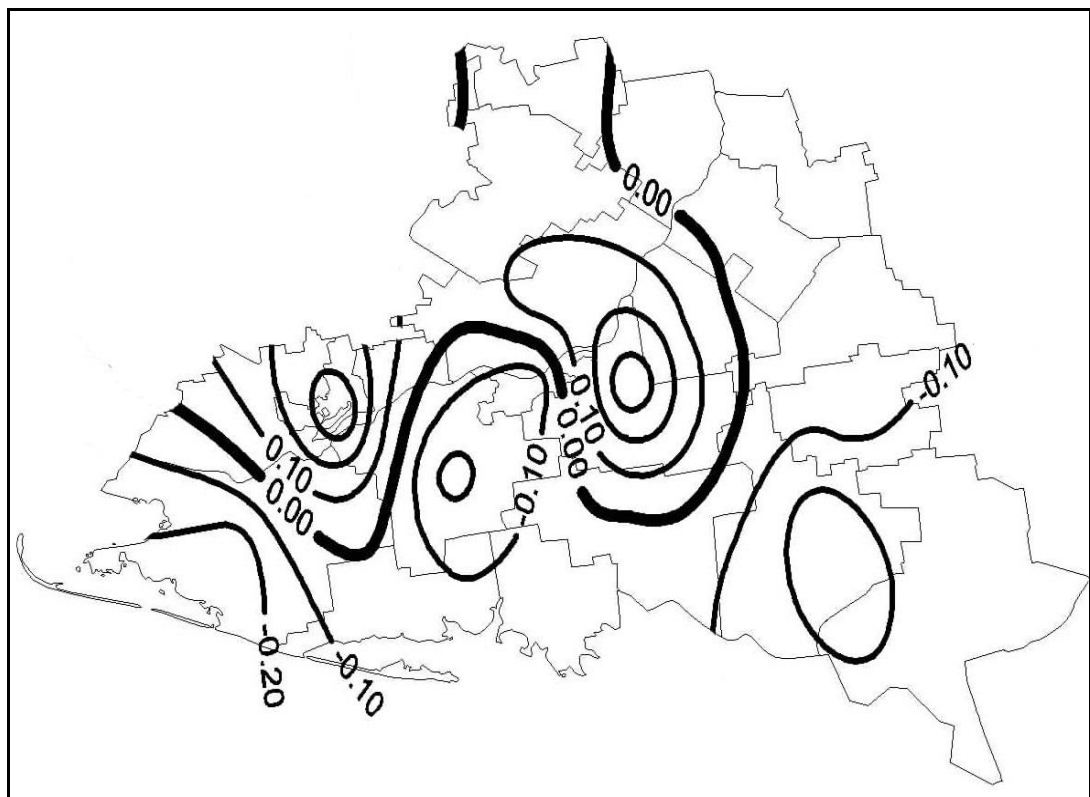

Рис. 3.9 Статистична поверхня залишків регресії (для особистих господарств населення)

Просторовий аналіз рис. 3.9 демонструє, що для більшості районів Правобережжя Херсонщини, а також для Лівобережних Горностаївського та Каховського районів залишки регресії є позитивними, що, підтверджує гіпотезу про важливий і сильний вплив фактора щільності сільського населення на формування овочевої та баштанної спеціалізації сільського господарства. Для інших адміністративних районів Херсонської області залишки регресії мають від'ємне значення та демонструють. Що є впливи ще й інших просторових чинників розвитку сільського господарства..

Слід відзначити, ізолінія «0» відображає зони тяжіння Херсонсько-Олешківської міської агломерації та міст Нова Каховка та Каховка [26, 31].

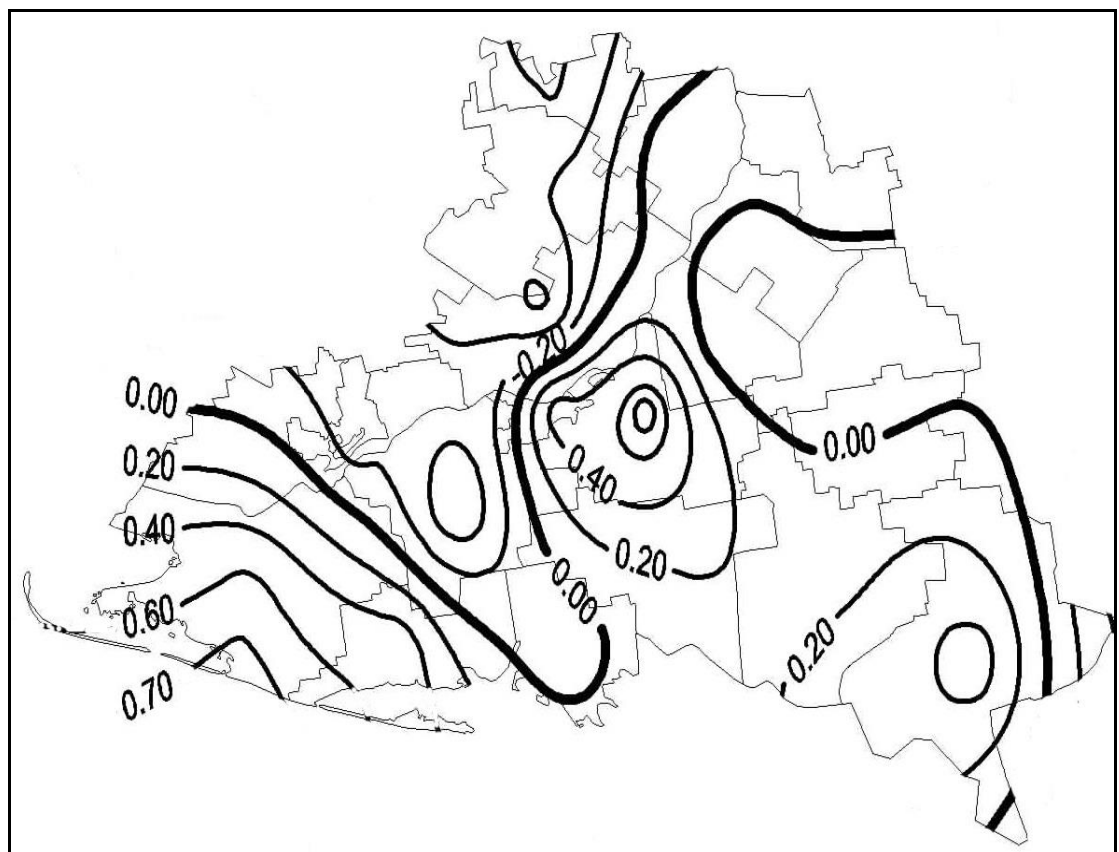

Рис. 3.10 Статистична поверхня залишків регресії (для сільськогосподарських підприємств)

Для великих сільськогосподарських підприємств (агрохолдінгів) відображається фактично зворотна картина просторового розподілу залишків регресії (рис.3.10). Для більшості адміністративних районів півдня та сходу Херсонської області проявляється суттєвий сильний вплив фактора щільності населення, одночасно, для більшості північних, районів Правобережжя ці параметри з високим градієнтами знижуються до від'ємних значень.

Проведений просторовий кореляційно-регресійний аналіз надає можливості, на нашу думку, виявити внутрішню обласну диференціацію Херсонської області за рівнем впливу щільності населення на рівень товарності і розміщення овочівництва і баштанництва.

Для подальших досліджень можна провести делімітацію Херсонської області за рівнем впливу чинника щільності сільського населення на господарську спеціалізацію та товарність сільськогосподарських виробників. Висока просторова диференціація залишків регресії з високими та прямими коефіцієнтами кореляції близькими до 1,00 надає можливість виділити декілька спеціалізованих районів, параметрами виділення для яких стане власне параметр змін залишків регресії та відношення їх (градієнти) до ізолінії 0.

Виявлення кардинальних відмін ролі чинника щільності населення на спеціалізацію селянських господарств населення та агрохолдінгів, скоріш за все, пояснюється наступними факторами. Для масових господарств населення людина – це не тільки виробник, але вона і є головний споживачем їх продукції. Для агрохолдінгів з великими площами вирощування та обсягами сільгосппродукції, населення – виробнича сила. Тому, вважаємо, що овочева спеціалізація особистих господарств населення найбільш демонструється у приміській зоні, а овочева спеціалізація сільськогосподарських підприємств у віддалених сільських районах.

В подальшому, слід перевірити цю просторову гіпотезу в часовому аспекті із залученням фермерських господарств.

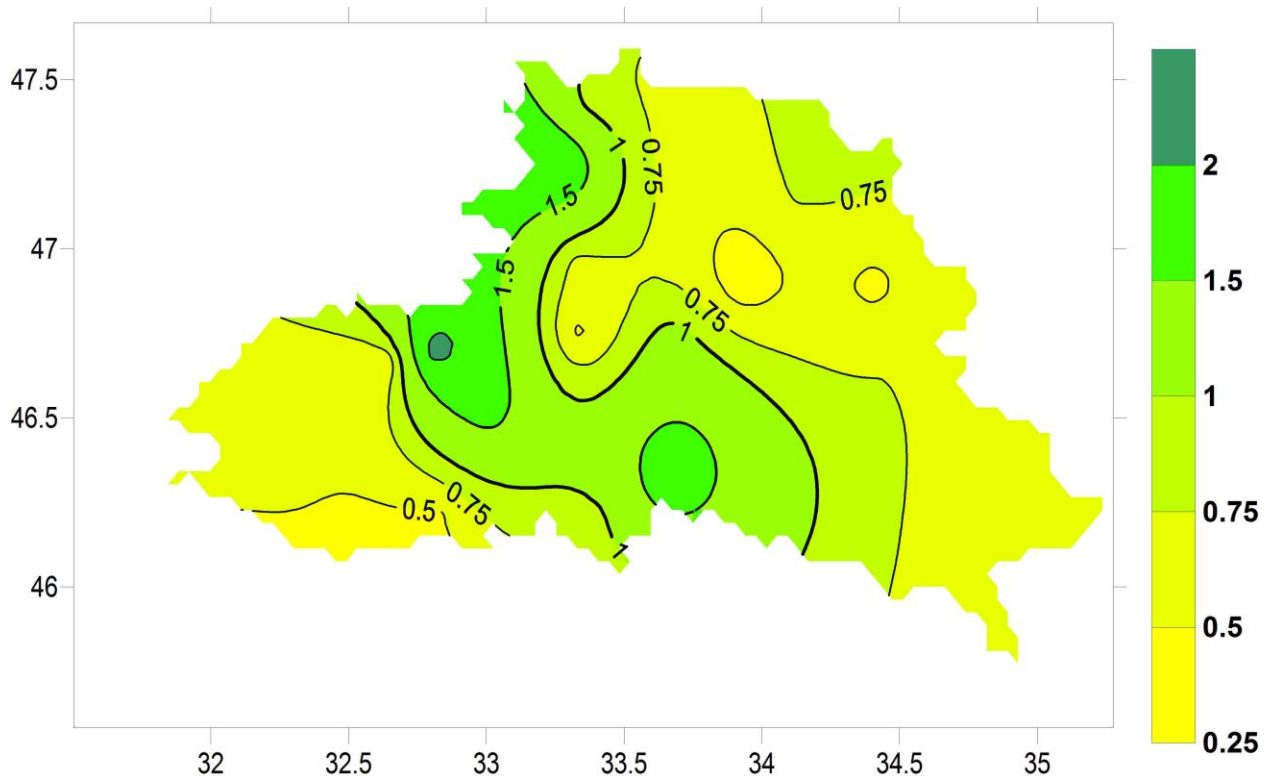

Рис. 2.11 Коефіцієнти локалізації кормових культур в Херсонській області

За період 2003 – 2017 роки коефіцієнт територіальної локалізації кормових культур зростав у Великоолександрівському районі з 1,2 до 1,7; в Іванівському районі з 0,8 до 1; Каланчацькому районі з 1,04 до 1,2; у Чаплинському з 1,6 до 2,8; в місті Херсоні з 1,2 до 2. Найістотніше зниження коефіцієнта територіальної локалізації спостерігається у Бериславському районі з 1,1 до 0,6; у найпівнічнішому Високопільському районі з 1,2 до 0,7 та в Нововоронцовському районі з 1,1 до 0,7 (рис. 2.11).

За період 2003-2017 р) спеціалізація рослинництва Херсонської області продемонструвала в регіональному аспекті такі зміни: площі ріллі під зернові культури збільшилися на 1,06%; під технічні культури збільшилися на 1,5%; під овочеві, баштані та картоплю збільшилась на 1,04%; під кормові культури зменшилися на 1,3%.

В загалом, спеціалізація рослинництва в Херсонській області має наступні просторові характеристики: північні райони Херсонщини в цілому спеціалізуються на технічних культурах; західні адміністративні райони на овочевих культурах; східні райони на зернових та технічних; центральні райони на технічних, зернових та овочевих; південні райони на зернових та овочевих і кормових культурах.

Специфічність сучасного тваринництва Херсонської області та України в цілому є невисокі показники товарності та зниження поголів'я великої рогатої худоби, свиней. Узагальнені показники концентрації сільськогосподарських тварин наводимо в таблиці 3.2

Таблиця 3.2

**Коефіцієнт територіальної локалізації тваринництва
Херсонської області**

АТО	Велика рогата худоба		корів		Свиней		Мала рогата худоба		птиця	
	2003	2018	2003	2018	2003	2018	2003	2018	2003	2018
Білозерський	1	0,9	0,9	1,1	1,2	1,7	0,9	0,3	1,8	1,4
Бериславський	1,5	1,5	1,5	1,2	1,3	2,2	0,5	0,7	2,7	1,2
В.Олександрівський	0,9	1,1	0,7	1,4	1,6	0,7	0,4	0,6	0,6	0,8
Великопетиський	1	1	0,9	0,6	0,9	1,7	0,4	0,6	0,5	0,9
Верхньорогачицький	0,6	0,6	0,6	0,7	1	0,7	0,7	0,6	0,7	0,8
Високопільський	0,9	1,2	0,9	1,1	1,2	1,6	0,6	0,8	0,8	0,9
Генічеський	0,8	0,9	0,7	0,7	0,5	0,9	1,1	1,2	0,6	0,6
Голопристанський	0,9	0,7	1,06	0,9	0,9	0,9	1,2	1,2	1,3	1,5
Горностаївський	0,8	0,6	0,9	0,6	0,9	0,8	0,4	0,5	0,9	1,1
Іванівський	0,9	0,8	1,02	1,07	0,4	0,3	0,5	0,4	0,5	0,5
Каланчацький	1,6	1,3	1,6	1,4	0,7	0,6	2,4	2,6	1,3	1,3
Каховський	1,2	1,2	1,1	0,9	1,8	1,5	1,3	1,3	0,4	1,6
Нижньосірогоський	0,7	0,8	0,7	0,9	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4
Нововоронцовський	0,8	0,7	0,7	0,7	1,2	1,5	0,9	0,6	0,5	0,9
Новотроїцький	1	1,2	0,9	1,1	0,7	0,6	1,2	1,7	0,5	0,7
Садовський	0,6	0,8	0,6	0,7	0,8	1,1	0,8	0,8	0,6	0,6
Олешківський	0,8	0,8	1	0,9	0,7	1,6	1,4	1,6	1,7	1,5
Чаплинський	1,1	1,3	1,2	1,5	1,1	0,9	1,8	1,7	0,6	0,6
М. Нова Каховка	3,5	1,06	3,5	2	4	5,3	6,5	7,1	4	4,5

М. Херсон	2	1,1	1,9	1,5	1,2	1,5	2,2	2	1,8	2,3
-----------	---	-----	-----	-----	-----	-----	-----	---	-----	-----

* Складено автором за даними Херсонського обласного управління статистики

Аналіз таблиці демонструє зростання коефіцієнтів територіальної локалізації поголів'я великої рогатої худоби у Високопільському районі з 0,9 до 1,2; Скадовському районі з 0,6 до 0,8; Новотроїцькому районі з 1,00 до 1,30; в Чаплинському районі з 1,1 до 1,3. Найбільші показники скорочення демонструють міськрада Нової Каховки з 3,5 до 1,06; міськрада Херсона з 2,00 до 1,1; Каланчацький район з 1,6 до 1,3; Голопристанський район з 0,9 до 0,7.

Таким чином, найбільш істотні зміни спостерігається в центрі, що пов'язано з особливостями розвитку міст Херсонщини в цілому. Зростання коефіцієнтів локалізації поголів'я корів за 2003-2018 роки простежується у Великоолександрівському з 0,71 до 1,45; Високопільському районі з 0,94 до 1,17, Чаплинському районі з 1,21 до 1,51. Скорочення відносного показника просторової локалізації є характерним для Великолепетиського, Горностаївського районів з 0,91 до 0,65, Каланчацького району з 1,61 до 1,41, міськради Нової Каховки з 3,5 до 2, Херсона з 1,9 до 1,1.

Найбільш високий коефіцієнт локалізації поголів'я корів демонструють центральні та східні райони, які тісно пов'язані з розвитком міст та споживчими потребами міського населення області, а найменші показники демонструють північні райони, що пояснюється периферійністю по відношенню до центрів споживання.

Найбільший коефіцієнт територіальної локалізації птахівництва демонструють такі адміністративні райони: міськрада Нової Каховки – 3,7; Великолепетиський район 1,7; Каховський район 1,7; Високопільський район 1,4; Бериславський район 1,4; Нововоронцовський район 1,2; Великоолександрівський район 1,1. Невисокі показники коефіцієнта територіальної локалізації демонструють: Іванівський район 0,3; Нижньосірогозький район 0,2

ВИСНОВКИ

Херсонська область входить до групи областей з найвищим рівнем розораності, антропогенної трансформації степу та високим показником забезпечення ріллі на 1 особу. Цей показник (2,5 га/особу) фактично вдвічі перебільшує середній показник в Україні.

Різноманіття природних умов та ресурсів сприяє інтенсивному розвитку сільського господарства. В загалом, на території Херсонщини відсутні суттєві природні перешкоди для ведення сталого землеробства та тваринництва в умовах Сухого Степу, які значної мірою компенсуються зрошенням.

Останні роки відбуваються значні зміни в спеціалізованих зонах Херсонської області шляхом змін структури ріллі. Тривалий час простежується коливання площ ріллі з загальним трендом до зростання площ. В цілому, це свідчить про рентабельність та прибутковість аграрного виробництва, принаймні, рільництва. З іншого, часто розорюються нові площі, які відіграють роль елементів екологічної мережі.

Спостерігається стійка динаміка щодо зміни площі зернових в структурі сільськогосподарських угідь. Якщо у 2000 році посівна площа становила 712,7 тис. га, то у 2005 р. – 743,6 тис. га, у 2015 р. – 782,5 тис. га, а 2018 році спостерігається зменшення площі до 739,5 тис. га. В цілому, тренд на збільшення площ зернових культур відображає їх рентабельність на світових ринках і Україна (а з нею і Херсонщина) відновлюють статуси аграрних лідерів.

В загалом, спеціалізація рослинництва в Херсонській області має наступні просторові характеристики: північні райони Херсонщини в цілому спеціалізуються на технічних культурах; західні адміністративні райони на овочевих культурах; східні райони на зернових та технічних;

центральні райони на технічних, зернових та овочевих; південні райони на зернових та овочевих і кормових культурах.

В загалом, за останні 20 років відбулись буквально тектонічні зміни в структурі ріллі в Херсонській області. Головним драйвером стало суттєве скорочення площ кормових угідь, більш ніж в три рази, та грандіозне, в 2.5 рази зростання площ під технічні культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агроклиматический справочник по Херсонской области. – Ленинград: Гидрометиздат, 1958. – 90 с.
2. Алаев Э. Б. Социально-экономическая география : понятийно-терминологический словарь / Э. Б. Алаев. – М. : Мысль, 1983. – 350 с.
3. Барановський М. О. Наукові засади суспільно-географічного вивчення сільських депресивних територій України: Монографія / Микола Барановський. – Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2009. – 396 с.
4. Богадьорова Л.М. Особливості територіальної організації особистих господарств населення регіону. Автореф. дис. ... канд. геогр. наук. 11.00.02. / Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова. Одеса, 2006. – 19 с.
5. Богадьорова Л.М. Спеціалізація тваринництва господарств населення Херсонської області в межах зон впливу міських поселень / Л.М. Богадьорова, Д.С. Мальчикова// Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. – Вип. 283: Географія. – Чернівці: Рута, 2006. – С.125-131.
6. Бойко М.Ф. Екологія Херсонщини: Навч. посібник / М. Ф. Бойко, С. Г. Чорний– Херсон: Терра, 2001. – 156 с.
7. Географія Херсонщини: Навч. посібник./ [Пилипенко І. О., Мальчикова Д. С., Єрмакова С. Л., Руденко М. М. та ін.]. – Херсон : ПП Вишемирський В.С., 2007. – 221 с.
8. Гукалова І.В. Вступ до фаху: географія і суспільство. Навч. посіб. / І.В. Гукалова, Д.С. Мальчикова. – Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. – 268 с.
9. Гукалова І.В. Іригація степових регіонів України: географічні особливості коадаптації природи і суспільства (на прикладі Херсонської області)/ І.В. Гукалова, Д.С. Мальчикова, І.О. Пилипенко // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. – Вип. 762-763: Географія. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2015. – С.15-23.

10. Лісовський С. А. Суспільство і природа: баланс інтересів на теренах України : Монографія / С. А. Лісовський. – К.: Ін-т географії НАН України, 2009. - 300 с.
11. Малєєв В.О. Ґрунтово-ерозійне районування Херсонської області як апарат стратегії еколого-безпечного землекористування / В.О. Малєєв, Д.С. Мальчикова // Таврійський науковий вісник. Зб. наук. праць ХДАУ. – Вип. 55. – Херсон: Айлант, 2007. – С. 136-141.
12. Мальчикова Д.С. Регіональні закономірності перетвореності природного середовища Херсонської області / Д.С. Мальчикова // Часопис соціально-економічної географії: міжреґіон. зб. наук. праць. – 2008. – Вип. 5 (2). – С.181-187. (0,41 д.а.)
13. Мезенцев К. В. Регіональний розвиток в Україні: суспільно-просторова нерівність і поляризація: Монографія / К. В. Мезенцев, Г. П. Підгрушний, Н. І. Мезенцева. – К.: ДП «Прінт сервіс», 2014. – 132 с.
14. Мезенцев К. В. Суспільно-географічне прогнозування регіонального розвитку: Монографія / К. В. Мезенцев. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. – 253 с.
15. Мезенцев К.В. Суспільно-географічне прогнозування регіонального розвитку : [монографія] / К.В. Мезенцев. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2005. – 253 с.
16. Мельничук А.Л. Суспільно-географічні аспекти природно-техногенної безпеки життєдіяльності населення України. // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидат географічних наук. – Київ. – 2004. – С. 4-14.
17. Пилипенко І.О. Паліативний підхід до застосування регресійного методу в дослідженнях геосистем типу «центр-периферія» / І. О. Пилипенко, О. Г. Топчієв // Український географічний журнал. – 2009. – № 2 (66). – С. 31-37
18. Пилипенко І. О. Загальна характеристика методів суспільно-

- географічного аналізу систем типу «Центр-Периферія» / І. О. Пилипенко // Часопис соціально-економічної географії: міжрегіон. зб. наук. праць. – Харків, ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. – Вип. 17 (2). – С. 79-85.
19. Пилипенко І. О. Методи та методики суспільно-географічних досліджень: Навч. посібник / І.О. Пилипенко, Д.С. Мальчикова. – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2009. – 156 с.
20. Пилипенко І. О. Механізми формування суспільно-географічних периферій в контексті динамічних концепцій регіонального розвитку / І. О. Пилипенко // Культура народів Причорномор'я. – 2009. - № 162. – С. 23-27
21. Пістун М. Д. Географія агропромислових комплексів / М. Д. Пістун, В. О. Гуцал, Н. І. Провотар. К.: Либідь, 1997. – 200 с.
22. Пістун М. Д. Сучасні проблеми регіонального розвитку: навчальний посібник / М. Д. Пістун, А. Л. Мельничук. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2010. – 286 с.
23. Природа Херсонської області: Фізико-географічний нарис / [Відп. ред. М.Ф.Бойко]. – К.: Фітосоціоцентр, 1998. – 120 с.
24. Родоман Б. Б. География, районирование, картоиды: Сб. трудов / Борис Родоман. – Смоленск: Ойкумена, 2007. – 368 с.
25. Топчієв О. Г. Географічні засади розроблення і ведення кадастру сільськогосподарських земель / О.Г. Топчієв, Д.С. Мальчикова // Український географічний журнал. –2002. –№3. –С. 38-45.
26. Топчієв О. Г. Методологічні основи географії: Ландшафтна оболонка Землі. Довкілля : навч. посіб. / О. Г. Топчієв, Д. С. Мальчикова, І. О. Пилипенко, В. В. Яворська. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2018. – 348 с.
27. Топчієв О.Г. Концепція довкілля - сучасний напрям інтеграції природничо- та суспільно-географічних досліджень / О. Г. Топчієв, Д. С. Мальчикова, І. О. Пилипенко В. В. Яворська // Український географічний журнал. – 2017. - № 3(99). – С.64-70

28. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії: підручник для студентів географічних спеціальностей вищих навчальних закладів / О. Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2009. – 544 с.
29. Топчієв О.Г. Планування територій: Навч. посібник. / О. Г. Топчієв, Д. С. Мальчикова. – Херсон: Грінь Д.С., 2014. – 268 с.
30. Топчієв О.Г. Регіоналістика: географічні основи регіонального розвитку і регіональної політики. Навч. посіб. / О. Г. Топчієв, Д. С. Мальчикова, В. В. Яворська. – Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. – 372 с.
31. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: навч. посібник / О. Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.
32. Хаггет П. География: синтез современных знаний / П. Хаггет; [пер. с англійск. Л. Н. Кудряшовой; под ред. В. М. Гохмана, Г. М. Игнатьева, Л. Р. Серебряного]. – М.: Прогресс, 1979. – 685 с.
33. Шищенко П.Г. Принципы и методы ландшафтного анализа в региональном проектировании. Монография.- К.: Фитосоциоцентр, 1999. - С. 186-191.
34. Malchykova D. S. Environmental protection and spatial planning of econet strategies in regions with high level of anthropogenic transformation of geosystems / D.S. Malchykova, A.A. Ponomareva, R.S. Molikeyvych // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Географічні науки. – Херсон, 2015. – № 2. – С. 92-107
35. Malchykova D. S. Territorial planning for Ukrainian rural regions: methodological approaches, problems and prospects / D. S. Malchykova // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Географічні науки. – 2016. – Вип. 3. – С. 11–15.
36. Malchykova D. Spatial analysis of environmental and ameliorative factors of rural area development / D. Malchykova, I. Pylypenko, O. Shelukhina // 18th International Multidisciplinary Scientific GeoConference Surveying Geology and Mining Ecology Management SGEM, 2018: Conference

Proceedings, 2 July – 8 July, 2018. – Vol. 18. – Issue 5.2. – pp. 889-896

37. Pichura V.I. Anthropogenic Transformation of Hydrological Regime of The Dnieper River / V.I. Pichura, D.S. Malchykova, P.A. Ukrainskij, I.A. Shakhman, A.N. Bystriantseva // *Indian Journal of Ecology*. – 2018. – Vol. 45 (3). – Pp. 445–453.

38. Pylypenko I. O. Antropogenic factors of azov sea bioproductivity transformation: Ecological history of industrial epoch / I. O. Pylypenko, D. S. Malchykova, O. V. Davydov, K. M. Baysha // *Indian Journal of Ecology*. – 2019. – Vol. 46 (4). – Pp. 892-900.

39. Саркісов, А.Ю. Трансформація землекористування та землеволодіння в АПК Херсонської області [Текст] / А.Ю. Саркісов // *Матеріали VI Міжнародної наукової конференції «Географія, геоecологія, геологія: досвід наукових досліджень» (28–30 квітня 2009)*. – Дніпропетровськ, 2009. – С. 377–379. 21.

40. Саркісов, А.Ю. Трансформація територіальної організації АПК Херсонського регіону в сучасних умовах [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 – «Економічна та соціальна географія» / А.Ю. Саркісов. – Одеса, 2011. – 20 с.

41. Саркісов, А.Ю. Особливості та тенденції сучасного розвитку АПК Херсонської області [Текст] / А.Ю. Саркісов // *Культура народів Причорномор'я*. – 2010. – № 177. – С. 131–133.